

РАЗВОЈ ГОВОРА И ЈЕЗИКА КОД ДЕЦЕ СА ФОНОЛОШКИМ ПОРЕМЕЋАЈИМА

*Маријана Панић, *Славица Голубовић, Вивиен Ђорђевић*

Центар за унапређење животних активности, Београд
Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, Београд
*Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,
Универзитет у Београду

У раду су приказани резултати добијени испитивањем говора и језика код деце применом шест Сџриј прича. Испитали смо 134 деце предшколској узрасној старости од 6 до 7.5 година (60 деце са фонолошким поремећајима: 35 дечака и 25 девојчица, и 74 деце без фонолошких поремећаја: 40 дечака и 34 девојчице). Основни и најважнији критеријум приликом формирања експерименталне групе био је да дете има фонолошки поремећај. Деца са артикулационим поремећајима и добром фонолошким способношћу нису ушла у експерименталну групу. Користили смо следеће шестове: Глобални артикулациони шест, Артикулационе норме, Тест за испитивање разлика између фонема– фонемски слух, Тест анализе и синтезе речи, и шест Сџриј прича. Дали смо квалитативну и квантитативну анализу резултата. Квалитативном анализом резултата смо закључили да обе групе (и експериментална и контролна) испитаника имају траматички исправне реченице са фреквенцијом употребом именица, глагола, везника, прилога и бројева. Придеви и везници нису били заступљени. Статистичка анализа резултата није показала значајне разлике између експерименталне и контролне групе, као и у односу на пол испитаника, али је даљом анализом утврђено да деца са фонолошким поремећајима имају већу дефицијарност у броју исправних реченица (50%), предлога (38%), глагола (35%), везника (31%), именица (31%), заменица (23%), и прилога (21%).

КЉУЧНЕ РЕЧИ: фонолошки поремећаји, поремећаји говора и језика

УВОД

Велики број истраживача је и у нашој а и у страниј литератури покушао да дефинише фонолошки поремећај. Према Голубовић (2003, 2005, 2007), фонолошки поремећаји су језички поремећаји који у својој основи имају: недостатак фонолошке свести— свесност (што подразумева немогућност сегментације звука и непознавање односа графема— фонема), немогућност вербалног разумевања и немогућност паковања и проналажења фонолошких информација у меморију. Непостојање фонолошке свести унутар фонолошког поремећаја, односи се на незрелост или одсуство функција које доприносе разумевању и прецизном аутоматизованом спровођењу језичког фонетског система, као што су: аудитивна перцепција, аудитивна дискриминација, аудитивна диференцијација, немогућност аудитивне анализе, немогућност аудитивног комбиновања, класификација, аудитивно препознавање речи, немогућност римовања и алитерације, и погрешна интонација и акцентација (Голубовић, 2003, 2005, 2007). Развој говора и језика је директно повезан са интелектуалним нивоом, емоционалним и социјалним развојем, као и са утицајем средине. Деца која имају фонолошки поремећај имају проблема са продукцијом говора, вербалним разумевањем и правилном употребом граматичких структура. Ниво и степен језичког дефицита се испољава кроз такву врсту језичке организације (Митић, 2004). Нека деца не успевају да спонтаним развојем савладају целу хијерархијску структуру развоја говора и језика. Код деце са фонолошким поремећајима, когнитивни и језички дефицити су важан узрок или фактор који доприноси настанку овог поремећаја. С обзиром на хијерархијску структуру језика, очигледна је веза између лексеме и артикулеме (Митић, Голубовић, 2006).

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је био да се код деце предшколског узраста са дијагностикованим фонолошким поремећајем утврди специфичност развоја говора и језика, односно дефицитарност у употреби граматички исправних реченица, као и свим врстама речи које испитаници користе у свом активном речнику.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Узорак испитаника је обухватио 134 деце предшколског узраста старости 6 и 7 година у циљу утврђивања фонолошких поремећаја. Формирали смо две групе испитаника: експерименталну и контролну. Експеримен-

талну групу су сачињавала деца предшколског узраста са фонолошким поремећајима (35 дечака и 25 девојчица). Контролну групу су сачињавала деца предшколског узраста без фонолошких поремећаја (40 дечака и 34 девојчице). Групе су биле уједначене у односу на пол, узраст и образовни ниво родитеља). Истраживање је обављено индивидуално, у засебним просторијама, а сваком испитанику су даване идентичне инструкције.

У циљу постављања дијагнозе фонолошког поремећаја користили смо следеће релевантне тестове: Глобални артикулациони тест (Костић, Владисављевић, 1983), Артикулационе нормe (Вулетић, 1990), Тест за испитивање аудитивне анализе и синтезе (Митић, 2000), Тест за испитивање фонемског слуха (Костић, Владисављевић, 1983). Након тога смо експерименталну и контролну групу испитали тестом Стрип прича (Владисављевић, 1983). Овај тест мери говорно језичку способност: вокабулар, граматички развој, развој синтаксе, као и логично повезивање слика. Свако дете је гледало слике и причало причу коју смо ми стенографски записивали, а касније правили опис: целокупног броја реченових и поновљених, броја реченица– исправних и неисправних, броја речи у реченици, као и свих врста речи-

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У табелама 1, 2 и 3 приказани су резултати испитивања говорно језичке развијености применом теста Стрип прича код деце са фонолошким и без фонолошких поремећаја. Анализирајући резултате приказане у табелама утврдили смо да: између дечака и девојчица са фонолошким и без фонолошких поремећаја нема статистички значајних разлика у броју реченица, као и у употребих свих врста речи у активном лексикону.

Квалитативном анализом резултата утврдили смо да су код обе групе испитаника скоро све реченице граматички исправне. Најчешће су присутне: именице, глаголи, следе везници, заменице и бројеви. Придеви и прилози нису били заступљени. Девојчице са фонолошким поремећајем су у активном речнику имале у просеку 3 граматички исправне реченице и број речи који се кретао у распону од 21 до 30. Најчешће су биле употребљаване именице (6), глаголи (6), заменице (4), бројеви (4), везници (2-3), прилози (2), и предлози (1-2). Дечаци са фонолошким поремећајима су имали у просеку 4 граматички исправне реченице и број речи који се кретао у распону од 31 до 35. Најчешће су биле употребљаване именице (6), заменице (5-6), глаголи (4), везници (24), прилози (1-3), предлози (1-2), и бројеви (1). Деца без фонолошких поремећаја су имала исти распоред коришћења свих врста речи у активном лексикону као и деца са фонолошким поремећајима.

Табела 1 *Последице деце са фонолошким поремећајима на шесту Слршиј ирича*

Број испитаника	Мин. вредност			Макс. вредност			Просечна вредност			Стандардна девијација			Коефицијент варијације у %					
	М	Ж	С	М	Ж	С	М	Ж	С	М	Ж	С	М	Ж	С			
М ⁽¹⁾ 35		Ж ⁽²⁾ 25	С ⁽³⁾ 60	1	1	1	6	5	6	3.0	2.9	2.95	1.3	1.1	1.20	42.8	38.2	40.65
реченице			1	1	1	6	5	6	3.0	2.9	2.95	1.3	1.1	1.20	42.8	38.2	40.65	
Правилне реченице			1	1	1	6	5	6	2.7	2.7	2.69	1.4	1.1	1.24	50.3	39.9	45.84	
Број речи			9	13	9	39	38	38	23.2	23.8	23.47	8.0	6.6	7.39	34.5	27.5	31.50	
Именице			4	4	4	11	9	11	6.7	6.6	6.45	1.8	1.4	1.66	26.7	23.2	25.76	
Глаголи			3	3	3	11	10	11	5.7	6.0	5.85	2.0	1.8	1.93	35.2	30.4	32.98	
Прилози			1	1	1	6	9	9	2.5	2.6	2.55	1.4	1.8	1.58	54.9	69.9	62.03	
Предлози			1	1	1	4	4	4	1.9	1.9	1.88	1.0	0.9	0.92	51.1	46.5	48.84	
Везници			1	1	1	12	6	12	3.7	2.9	3.36	2.2	1.3	1.92	60.4	46.1	57.28	
Заменице			1	3	1	8	8	8	4.4	4.8	4.54	1.9	1.3	1.67	44.1	26.6	36.75	
бројеви			1	1	1	2	3	3	1.4	1.8	1.55	0.5	1.0	0.69	37.4	54.7	44.49	

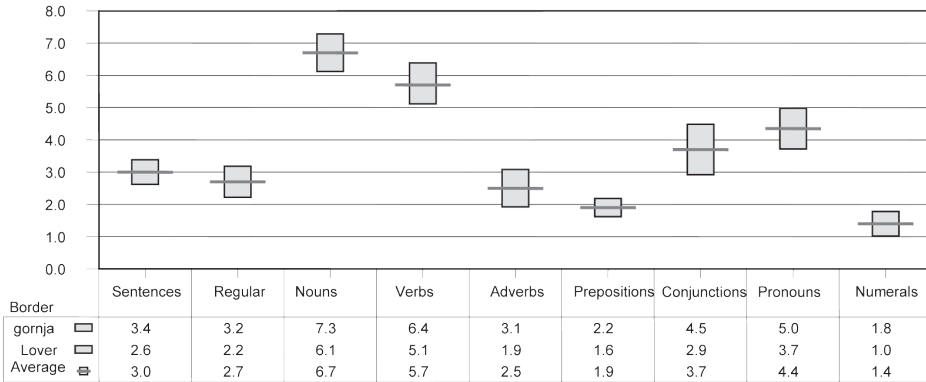
Табела 2 Последице деце без фонолошких поремећаја на шесту Стириј причу

Број испитаника	Мин. вредност			Макс. вредност			Просечна вредност			Стандардна девијација			Коефицијент варијације у %					
	М	Ж	сум	М	Ж	с	М	Ж	с	М	Ж	с	М	Ж	с			
(1) 35		(2) 25	(3) 60	1	1	1	6	5	6	3.3	2.8	3.05	1.5	1.2	1.41	47.1	44.0	46.27
реченице			1	1	1	6	5	6	3.3	2.8	3.05	1.5	1.2	1.41	47.1	44.0	46.27	
Правилне реченице			1	1	1	6	5	6	3.0	3.1	3.00	1.4	1.2	1.31	47.7	38.5	43.64	
Број речи			8	8	8	48	36	48	24.6	20.8	22.82	9.4	5.9	8.12	38.2	28.1	35.58	
Именице			3	2	2	10	8	10	6.3	5.8	6.05	1.6	1.5	1.54	25.8	24.8	25.49	
Глаголи			3	2	2	14	10	14	6.4	5.4	5.93	2.7	1.8	2.35	41.8	33.3	36.69	
Прилози			1	1	1	5	4	5	2.3	2.1	2.21	1.2	1.2	1.20	52.5	57.4	54.08	
Предлози			1	1	1	4	3	4	1.9	1.6	1.78	0.9	0.8	0.86	48.2	46.2	47.98	
Везници			1	1	1	9	7	9	3.7	2.8	3.22	1.8	1.6	1.77	50.0	58.6	55.02	
Заменице			1	1	1	11	9	11	5.0	4.0	4.56	2.8	1.7	2.38	55.4	42.3	52.22	
бројеви			1	1	1	4	2	4	1.4	1.2	1.32	0.9	0.4	0.75	62.8	35.0	56.94	

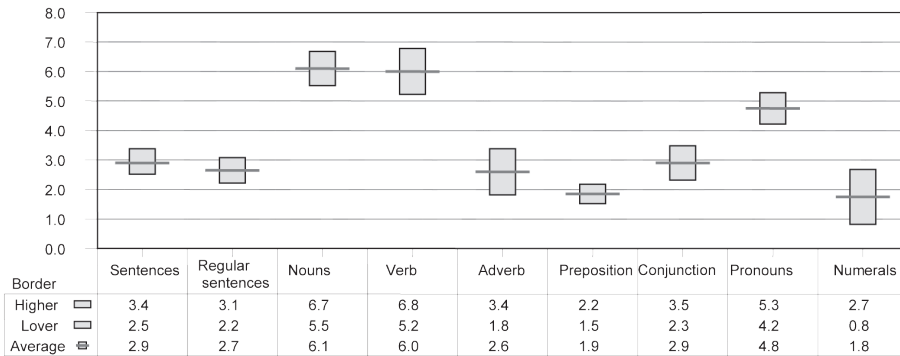
**Табела 3 Статистичке значајности
у просечним вредностима**

Стрип рпича	Статистичке значајности
реченице	$Z_{(1,2)} = 437; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 616; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 565; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 404; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 2119; p > 0.05$
Правилне реченице	$Z_{(1,2)} = 420; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 596; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 616; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 321; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 1798; p > 0.05$
Број речи	$Z_{(1,2)} = 425; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 663; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 522; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 304; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 2026; p > 0.05$
Именице	$t_{(1,2)} = 1.391; p > 0.05; t_{(1,4)} = 1.070; p > 0.05; t_{(4,5)} = 1.378; p > 0.05;$ $t_{(2,5)} = 0.781; p > 0.05; t_{(3,6)} = 1.444; p > 0.05$
Глаголи	$Z_{(1,2)} = 396; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 622; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 552; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 338; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 2190; p > 0.05$
Прилози	$Z_{(1,2)} = 217; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 289; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 233; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 156; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 884; p > 0.05$
Предлози	$Z_{(1,2)} = 372; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 589; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 492; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 312; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 1837; p > 0.05$
Везници	$Z_{(1,2)} = 236; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 456; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 412; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 336; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 1590; p > 0.05$
Заменице	$Z_{(1,2)} = 372; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 544; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 512; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 284; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 1883.05$
бројеви	$Z_{(1,2)} = 11.5; p > 0.05; Z_{(1,4)} = 38; p > 0.05; Z_{(4,5)} = 36; p > 0.05;$ $Z_{(2,5)} = 7.5; p > 0.05; Z_{(3,6)} = 80; p > 0.05$

На графиконима 1 и 2, и у табели 4 приказана су постигнућа деце са фонолошким и без фонолошких поремећаја на тесту Стрип прича. Резултати приказују просечно постигнуће, као и горњу и доњу границу просека у коришћењу граматички исправних реченица, као и свих врста речи. Вредности које су испод доње границе просека представљају дефиците у коришћењу граматички исправних реченица, као и свих врста речи. Дефицитарност представља употреба: граматички исправних реченица (0-2), глагола (0-5 за дечаке, и 0-4 за девојчице), прилога и предлога (0-1), везника (0-3 за дечаке, и 0-2 за девојчице), заменица (0-4 за дечаке, и 0-3 за девојчице) и бројева (0-1). На овај начин смо успели да утврдимо статистичке норме, односно одступања у развоју говора и језика на основу примене теста Стрип прича.

Графикон 1 – Последици на шесту Стрип прича – интервал поузданости за вероватноћу $p=0.95$ просечна последици (деца)

Графикон 2 – Последици на шесту Стрип прича – интервал поузданости за вероватноћу $p=0.95$ просечна последици (девојчице)

Резултати показују да су деца са фонолошким поремећајима испод доње границе од просечног постигнућа, или су негде око просечних постигнућа. Дакле, утврдили смо да између деце са фонолошким поремећајима и деце без фонолошких поремећаја не постоје статистички значајне разлике (табела 1,2) у успешности на тесту Стрип прича, али даља статистичка анализа показује да разлике постоје, јер деца без фонолошких поремећаја нису имала дефиците у броју речи, као и у свим врстама речи, за разлику од експерименталне групе где је дефицитарност утврђена на свим нивоима испитивања.

Табела 4 Фреквенцијности одступања деце са фонолошким и без фонолошких поремећаја на шесту Сирриј прича

Стрип прича	дечаци		девојчице		укупно	
	ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ГРУПА					
БРОЈ	25		35		60	
Одступања у броју:	N	%	N	%	N	%
реченица	8	32%	17	49%	25	41%
Правилних реченица	11	44%	19	54%	30	50%
Броја речи	9	36%	10	29%	19	31%
Именица	5	20%	17	49%	22	35%
Глагола	3	12%	11	31%	14	23%
Прилога	8	32%	15	42%	23	38%
Предлога	5	20%	8	22%	13	21%
Везника	7	28%	12	35%	19	31%
Заменица	-	-	-	-	-	-

ЗАКЉУЧАК

На основу постављених хипотеза, спроведеног истраживања и статистичке анализе, извели смо одређене закључке о нивоима развоја говора и језика деце са фонолошким поремећајима:

- Деца са фонолошким поремећајима у свом активном речнику имају већи број речи од деце без фонолошких поремећаја
- Деца са фонолошким поремећајима као и деца без фонолошких поремећаја имају скоро све граматички исправне реченице. Најчешће су присутне именице, глаголи, везници, прилози, м предлози и бројеви.
- Деца са фонолошким поремећајима имају дефиците у броју граматички исправних реченица (50%), као и у целокупном броју реченица (41%). Дефицитарност је присутна и у броју предлога (38%), глагола (35%), везника (31%), именица (31%), заменица (23%), и прилога (21%).

ЛИТЕРАТУРА

1. Голубовић С. (2003): Таксономија фонолошких поремећаја. Истраживања у дефектологији. Дефектолошки факултет. Универзитет у Београду. Бр.2, стр 77-99.
2. Голубовић С. (2005): Фонолошки поремећаји. Трећи конгрес хрватског говора и језика. Фонологија. Развој и нове перспективе у говор и језику. Терапија и дијагностика. Дубровник. Хрватска. Књига апстраката. Стр 62-63.
3. Голубовић С. (2007): Фонолошки поремећаји. Друштво дефектолога Србије. Меркур. Београд
4. Митић М. (2004): Специфичности развоја перцептивних, говорно језичких и графомоторних способности у односу на симптоматологију дисграфије. Дефектолошки факултет. Универзитет у Београду. Докторска дисертација.
5. Митић М., Голубовић С. (2006): Способност именовања деце са фонолошким поремећајима. IPCLA. Дубровник. Књига апстраката. Стр. 92

SPEECH AND LANGUAGE DEVELOPMENT CHILDREN WITH PHONOLOGICAL DISORDERS

MARIJANA PANIC, SLAVICA GOLUBOVIC, VIVIEN DJORDJEVIC

Life Activities Advancement Center, Belgrade
The Institute for the Experimental Phonetics and Speech Pathology, Belgrade
Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade

SUMMARY

This papers present results which are getting by the examination of speech and language ability by Test Picture Story. We examine 134 pre school children ages 6– 7.5 years (60 children with phonological disorders, 35 boys and 25 girls and 74 children without phonological disorders, 40 boys and 34 girls. Basic and most important criteria for experimental group were that child has phonological disorders. Children with articulation disorders and good phonological function doesn't consist experimental group. We used next measures: Global Articulation Test, Articulation Standards, Test for the Examination Differences between Phonemes– Phoneme Hearing, Test for the Examination Phoneme Analysis and Synthesis and Test Picture Story. We gave quantitative and qualitative results analysis. By the qualitative analysis we concluded that both group (experimental and control) have regular grammatical sentences with the most frequent nouns, verbs, conjunctions, adverbs and numerals. Adjectives and interjections are not presence. By the statistical analysis we didn't found statistical differences between children of both groups on test Picture Story, as well as in relation of sex. Because, we look at the interval of reliable for probable $p=0.95$ average value for achieving, as well as lower and higher border of average. This show that children without phonological disorders have average achievement on tests Picture Story while children with phonological disorders have achievement under the lower border of average. Also, children wit phonological disorders have bigger deficits in number of regular sentences (50%), propositions (38%), verbs (35%), conjunctions and nouns (31%), pronouns (23%) and adverbs (21%).

KEY WORDS: phonological disorders, speech and language disorders